

Trnovski večer 2021/2022

Slovenija danes, Slovenija jutri?

Paviljon Agape,
Petek, 18. septembra 2021

Gost: ddr. Igor Grdina

Župnik Tone Kompare

Dobrodošli vsi na našem Trnovskem večeru. Posebej pozdravljam profesorja dr. Igorja Grdino in seveda tudi vas vse, tukaj navzoče.

Morda kdo ne ve, kje imajo korenine tile naši Trnovski večeri. Po Misijonu, ki smo ga imeli 2011, smo naredili 4 dogodke, ki spremljajo ta misijon še naprej v prihodnost. Med njimi je tudi Trnovski večer. Vsebino večera posnamemo, seveda z dovoljenjem predavatelja, in po lektoriranju izdamo poseben časopis, posebno izdajo, v kateri je celotno predavanje shranjeno. Današnji naslov: Slovenija danes, Slovenija jutri se mi je zdel zelo aktualen, ker mi je ta dežela, naša domovina tako pri srcu. Želel sem začutiti, kako gledajo na to vprašanje strokovnjaki, zgodovinarji, tisti, ki veliko razmišljajo in s svojim

razmišljanjem in pisanjem ter s svojim učenjem usmerjajo kulturo našega naroda. Program začnimo z glasbo, moj brat Frenk bo na trobento zaigral Slovenija, od kod lepote tvoje. Povabim vas, da prvo kitico z menoj zapojete tudi vi.

Kot običajno, vedno začnemo večer z aktualnim odlomkom svetega pisma ... Torej naj bodo srca Slovencev dobra, plemenita, da ne bo nevoščljivosti in tekmovanja, pač pa da bomo vsi pričakovali, kako bomo na koncu vsi prejeli enako plačilo. Torej ta prilika je primerna za intonacijo današnjega večera. Gospod profesor, hvala da ste sprejeli naše povabilo, mikrofona je vaš, z veseljem vam bomo prisluhnili.

ddr. Igor Grdina

Najlepša hvala za povabilo. Zdaj sem seveda v zadregi jaz: zgodovinar običajno pripoveduje o tem, kar se je zgodilo. Veste tudi, da smo zgodovinarji veliki pristaši varstva pri delu in pri svojih pripovedih večinoma poskrbimo za to, da nas priča ne more več poklicati po telefonu in nam reči, da ni bilo tako, kot razlagamo ... Vse to nocoj odpade.

Danes se torej spuščam v nekakšno avanturo, da vam – ne kot strokovnjak, temveč kot laik – pripovedujem o tem, kako vidim sedanjí trenutek, in da nakažem, kako si predstavljám prihodnji korak. Govoril bom na pamet, naravnost, kot bi govoril kdor koli od vas. Verjamem, da bi imel marsikdo mnogokaj povedati in da bi drugi to sprejeli predvsem kot spodbudo za lastno mišljenje in manj kot povabilo k strinjanju. Svoj nastop štejem kot povabilo k premislekom o bistvenih rečeh sodobnosti, posledično pa tudi prihodnosti.

Vsakdo izmed nas ima nekoliko drugačne izkušnje kot drugi, vsakdo od nas ima nekoliko drugačen značaj kot drugi, vsakdo od nas ima nekoliko drugačne sposobnosti kot drugi. Vsakdo je drugačen kot kateri koli drugi človek. Čeprav smo že v digitalni dobi, ki ni sposobna samo nešteti kopiranja, temveč tudi multipliciranja, smo kot bitja še edinstveni.

Pomembno pa je tudi to, da smo sedaj skupaj. In več ljudi, pravijo, več ve. Torej: vsi ljudje naj bi vse vedeli – kar seveda ni res. Veliko je še vedno neznanega. Komur koli neznanega. A za nas je bistveno, da se poslušamo. In slišimo. Vsakdo more osvetljevati stvarnost z lastnega stališča, pogled drugega nanjo pa je dragocen zato, ker nam razkrije kaj takega, na kar sploh ne bi pomislili. Pa ne zato, ker nismo dovolj pametni, marveč zato, ker nimamo dovolj izkušenj – ali pa so te enostranske. Včasih nam tudi okoliščine vsilijo določen način razumevanja, ki se nam zdi samoumeven, vendar ni tak. In drugi nas more na to opozoriti.

Več ali manj smo tu le plešci in sivolasci. Pa nekaj je tudi takih s pobarvanimi lasmi. S tem hočem reči samo to, da imamo vsi razmeroma veliko izkušenj. Dolgotrajnih. Zato se verjetno bolj razlikujemo kot kakšna naključna skupina ljudi, ki je bližje povprečni starosti. Na razlike, ki izhajajo iz rojstva, so v našem primeru dodane še znatne plasti tistih, ki so posledek izkušenj. Velikokrat tudi zelo brislih. Saj vsakdo ve, da se v najhujših preizkušnjah mora sam odločiti, kako bo izplaval iz stiske. Ne mislim reči: kako bo pobegnil, temveč kako bo uredil to ali ono reč, ki jo ima z drugimi. Ali pa tudi nad seboj.

Zdi se mi, da imamo v Sloveniji ravno z raznolikostjo neznanske težave. Težave imamo z nečim, kar je naravno oziroma dano z

življenjem vsakega izmed nas. Vsi smo tudi v teku let pridobili takšne ali drugačne izkušnje z nivelizacijo. Sam prihajam iz zadnje generacije pred usmerjenim izobraževanjem, ki je bilo v tem smislu skrajni pojav. V času, ko se je napovedoval in potem izvajal ta velikanski poskus na ljudeh, je bil ideal enakost. A šlo se je še korak naprej: morali bi si biti oziroma postati podobni. Kot jajce jajcu. Usmerjeno izobraževanje je pravzaprav vrhunec vstrosmerjanja pri nas. Posebne specializacije – od brusilcev nožev, kar je bil eden od poklicev v uradni nomenklaturi, do profesorjev matematike – bi vodile samo do specializacije v enakosti oziroma podobnosti, če se za hip smem prestaviti v koordinate paradoksa.

A življenjska izkušnja kaže, da je to, kar imamo skupnega, vendarle samo ena plat oziroma plast bivanja – pa naj bo še tako pospeševana ali vsiljevana od zunaj. Ali celo razglašana za edino. Vsakdo od nas je tudi poseben. Mislim, da je ravno zato nenadomestljiv.

V zgodovini – če zdaj vendarle malce skočim tudi v preteklost – se, generalno gledano, pojavljata dve temeljni viziji človeštva. Ena govori o tem, da se medsebojno dopolnjujemo. Da smo vsi skupaj podobni velikanskemu organizmu. Pri takem razumevanju ni nihče odveč. Druga vizija oziroma koncepcija pa se utemeljuje na mnenju, da smo – vsaj načeloma – vsi enaki in zato tudi zamenljivi. Kako je to videti, vemo, ker živimo v svetu, ki ga krmari takšna misel. Njegova prispodoba je mravljišče. A le na videz, kajti tudi v takem okolju se eni zrinejo v prvo vrsto, ostali pa dobijo prostor v naslednjih. Dokler vrst ne zmanjka. In kam s tistimi, ki ne dobijo prostora v nobeni od njih? Tudi takih je mnogo.

Prva od omenjenih vizij je starejša: značilna je bila za stanovski red evropskega srednjega veka. Imela je vrsto načelnih vrlin, a večina ljudi je živela na eksistenčnem minimumu. Pravzaprav je bilo ljudi tedaj na svetu lahko toliko, kolikor jih je prenesla Zemlja v svojem naravnem stanju, se pravi brez bolj ali manj moderne kmetijske tehnologije, brez umetnih gnojil itd. Nekje sem prebral, da naj bi to zneslo okoli 500 milijonov ljudi na celotnem planetu.

Nas je zdaj seveda mnogo, mnogo več. Ne glede na to, kako lepe so vizije o sledenju naravnosti, so pri današnjem stanju ... no, ne bom rekel nepraktične, temveč kratko malo nevzdržne. Nismo odvisni samo od nature, temveč tudi od kulture. Od svoje dejavnosti. Smo medsebojno odvisna in povezana bitja. Smo drug z drugim ne samo fakultativno oziroma opcijsko, temveč neogibno. Tudi kadar smo najbolj sami in samotni. Nihče ni odvisen samo od svojega vrta. Tako v materialnem kot duhovnem smislu ne more nihče vsega postoriti sam. Tudi če v samopostrežni trgovini ne spregovoriš s prodajalcem niti besede, si odvisen od njegovega dela. Pa še od dela mnogih drugih poprej.

Ne vem, ali je točen račun, da Zemlja prenese 500 milijonov ljudi, a bodi kakor koli: naša naloga je izumiti tvorni način sobivanja. Treba je vzpostaviti ravnotežje med tem, v čemer smo posebni, in med onim, kar nam je skupno. Ne moremo početi ravno vsega, kar nam pade na pamet – to bi bilo marsikdaj samouničevalno, če že ne odkrito samomorilsko. Zato tudi ne moremo biti v vsaki situaciji tako zelo načelni kot bi si morda želeli, ali pa bi lahko bili, če bi živeli čisto sami in zase.

Marsikdaj naša načela v spremenjenih razmerah postanejo neživljenjska. Zlasti tista, ki jih rodijo slabe izkušnje. Večkrat sem slišal koga reči, da nikoli več ne bo pomagal drugim, ker mu nekoč nekaj ni bilo vrnjeno. Pa vendar: ko tak človek uzre koga, ki je zares pomoči potreben, hitro spremeni svoj sklep. Mislim, da je kdaj tudi treba verjeti svojim očem in iti prek kakega pretogo ali prehitro formuliranega sklepa. Seveda pa so stvari, v katere se nikoli ne gredo podati.

Če pozorno opazujemo, kako se ljudje vedemo drug do drugega, vzremo vrsto na moč različnih podob. Naj z vami delim enega lepših prizorov iz zakladnice kratkoročnega, še skoraj docela neurejenega spomina! Pred mesecem ali 3 tedni, ko sem peljal mamu k zdravniku v Celje, sem se potrudil pustiti avto na parkirišču čim bližje vhodu v zdravstveni dom. Ko sem potem čakal, sem opazil nekaj, kar je ne samo problematiziralo, temveč kar naravno ukinjalo veljavnost danes splošno priznanega pravila, da ni nič zastoj – razen neumnosti. Neki možak je plačal parkirnino, vendar je očitno prej opravil z vsem, kar si je zadal, kakor je sprva predvidel. Poravnal je strošek za uro ali dve parkiranja, vrnil pa se je k svojemu avtomobilu po 30 ali 35 minutah. Ko se je odpeljal iz parkirišča, je nanj pripeljal drugi avtomobil. Možak ga je zaustavil in voznici predal še neporabljen listek. Ni bilo videti, da bi se od prej poznala, saj je bilo treba kar nekaj pojasnjevanja – pa vendar sta sodelovala. Nekdo je nekemu pomagal. Navidezno majhna in mimobežna stvar, vendar takšna, da se človek nad njo zamisli.

Takšnega mnenja sem zato, ker celo ljudem, kakšen sva jaz in gospod župnik – malo prej sem namreč izvedel, da tudi on nima televizije –, ni neznan, na kakšni ravni se prepirajo poslanci v državnem zboru. In o čem. Za nekatere preprosto ni spodnje ravni – tiste, pod katero bi ne šli. Ljudje, ki gledajo televizijo, tudi nam, ki smo brez nje, povedo, da so zastopniki ljudstva takrat, ko so kamere vključene, bolj podobni risom kot vsestransko preiščenim zakonodajalcem. Nespravljivo nasproti ali celo sovražni so si na ekranih menda celo poslanci, ki so v državnozborni restavraciji – enkrat sem se po počastitvi Cankarjevega spomina tam znašel tudi sam in sem se o razmerah in razmerjih med parlamentarci lahko prepričal na lastne oči – v dovolj prijaznih odnosih.

Kakor sem prej rekel, da gre kdaj verjeti lastnim očem, želim zdaj opozoriti na to, da marsikdaj ne gre zaupati temu, kar se nam prikazuje. Kajti vse se prikazuje z določenim namenom. Nestrinjanje in splošna bojevitost sta prav lahko tudi zmontirani ali uprizorjeni. Predvsem pa je zmontirano in uprizorjeno razvrščanje v dve vrsti, v dve falangi. Ljudje, ki mislijo po svoje – in takih le ni malo –, stojijo na lastnih nogah. Neredko so absolutna, torej edninska manjšina.

Zato se mi zdi toliko bolj pomembno, da ima vsakdo možnost ne samo povedati, temveč tudi narediti tisto, kar se mu zdi prav – se-

veda, če s tem ne onemogoča koga drugega. Vem, da je to silno težko. In neredko neudobno. Kajti mnenje, do katerega smo se prikopali sami, je vedno drugačno od tistega, ki nam ga skušajo servirati propagandistični mediji z namenom, da bi nas razvrstili v dve lahko nadzorljivi vrsti, ki sta si v vsem nasprotni. Že če bi bile skupine tri, bi ne mogli imeti popolnega pregleda nad njimi, saj ne bi šlo za opozicijo med črnim in belim, temveč za nepredvidljivo dinamiko nezrcalnih odnosov.

Pa vendar obstaja nekaj, kar je tudi v javnem življenju drugačno – nekaj, kar nas ne razvršča v koordinate nasprotij. Je nekaj, kar je iz sveta drugih, pa je izraženo tako zavezujoče in tako globoko, da je povsem primerljivo z našo osebno izkušnjo. Je edninsko, čeprav je sporočeno s strani drugega. V mislih imam duhovno izkušnjo. Lahko gre za duhovno izkušnjo umetnosti ali bivanja samega. A takih trenutkov v življenju ni ravno veliko. Pa tudi zbranost terjajo. Za veliko duhovno doživetje moramo biti odprti. Pa še v tem primeru ni jamstva zanj. Ne v neposrednem bivanju ne v umetnosti. Naj povem kolikor mogoče nazorno: slika, ki jo lahko postavite kamorkoli – bodisi na hodnik, bodisi v dnevno sobo, bodisi v spalnico –, je dekoracija. Ne more biti velika umetnina, ki je edninska tudi v zornem kotu. Velika umetnina človeku marsikdaj ne vzbuja lagodja, pač pa ga zmerom dvigne iz ravnodušnosti. Enako je tudi z velikim spoznanjem.

Toda takšno spoznanje ni enostavno. Na misel mi zdaj prihajata dva pregovora, ki se po logičnih premisah izključujeta. Prvi se glasi: Obleka dela človeka. Drugi pa pravi ravno nasprotno: Obleka ne naredi človeka. Kljub nasprotnosti oba reka veljata. In celo istočasno! Je pa odvisno, iz katerega zornega kota človek gleda in kaj mu je v določenem trenutku najpomembnejše poudariti. Za nekoga je npr. pomembno, da je slovesna oprava duhovnika pri maši podobna poznoantični noši – le da je slovesnejša od njene

običajne variante –, za drugega pa, da ne vsebuje hlač (ki so sicer precej pozen, srednjeveški izum). V skladu s svojo neukostjo nekateri celo postavljajsko izražajo ekstravagantna mnenja o ljudeh, ki so oblečeni vanjo, ne da bi jih poznali. A takšne vrste generalizacijsko mišljenje, ki se iz delnosti raztegne v splošno sodbo, je problematično. Ne vidi pestrosti življenja in sveta. Velikokrat hote.

S tem pa smo se nekako vrnili k problemu, ki smo ga že načeli – k vprašanju vistosmerjanja in nivelizacije. Omenil sem že prej usmerjeno izobraževanje. V naših dneh čutimo njegove usodne posledice, saj so zdaj na višku moči generacije, ki so ga bile deležne. Ožitev že od prej tesnega prostora pameti, do katerega je prišlo v zadnjih letih Jugoslavije, se kaže povsod. Kar naprej se, denimo, razglašča, da ni državotvoren, kdor ne priznava tega ali onega dela slovenske zgodovine kot bistvenega. Če ima kdo svoj pogled na nekdanjo stvarnost, je razglašen za izrodek – ali še kaj nižjega, pa čeprav argumentirano pove, čemu razume stvari tako in ne drugače. Podobno je pri pogledih na zdravstveno problematiko. In še bi lahko našteval.

Mnogo je ljudi, ki se čutijo na smrt ogrožene, če se kdo ne strinja z njimi. Še poslušati nočejo drugačnega mnenja. Sploh pa ne njegove utemeljitve. Zakaj? Največkrat zato, ker ljudje do svojega stališča niso prišli sami, temveč so ga prevzeli. Iz medijev – zaradi komodnosti. Na neki način je to splošni problem demokracije: v njej odloča večina. Ne biti v njej pomeni ne biti med tistimi, ki določajo smer. Kdor se uvrsti v večino, lahko goji iluzijo, da je odločujoči faktor. Zato se ljudje danes tako radi pridružujejo že izdelanemu oziroma serviranemu mnenju. Ko to prevlada, je človek lahko brezskrben. Toda ali je tudi pomirjen?

Rekel bi, da velikokrat ni. Pri tem mi prihaja na misel izkušnja iz ne tako davnega časa. S prijateljem fotografom sva ustvarila knjigo o kar strašljivi temi – o kozjanskih siromakih. Nekaj podobnega

je mogoče srečati tudi v Halozah. To sta dela Slovenije, o katerih sta ob koncu 60-tih let prejšnjega stoletja pripravila zbornik Janez Rotar in France Forstnerič. Njuna knjiga je nosila naslov Siti in lačni Slovenci. Bila je zamolčana. V veliki meri je še danes, saj brezkompromisno razkrinkava zlagano pripovedko o novojugoslovanskih časih kot zlatem obdobju slovenske zgodovine. In od takrat se v marsikateri grapi ni kaj dosti spremenilo. A prav tam je mogoče naleteti na nekaj vznemirljivega, a redkega: ljudje imajo o stvareh in ljudeh, o katerih govorijo, svoje stališče. O čemer niso prepričani, molčijo. Ne privzemajo medijsko lično zapakiranih sodb. V pol ure so sposobni izreči jasno besedo o Bogu, velikem poku in Evroviziji, pa o Kitajcih, Nemcih in slovenski osamosvojitvi. Nekonfekcijsko besedo – in to kakšno! Ena od upodobljenk je pripovedovala o tem, kaj se ji je zgodilo med drugo svetovno vojno: srečala je partizane, ki so ji dali, ko so ugotovili, da je lačna, klobaso. Bili so, kakor je dejala, »fajn ljudje«. Potem pa so prišli Nemci. In ti so videli, da je revna. Dali si ji denar. In so tudi bili po njenem mnenju »fajn ljudje«. Si predstavljate? Eni »fajn ljudje« so streljali na druge »fajn ljudi«! Nihče je ne bo prepričal, da je kdor koli od njih bil slab. Zaupa svoji izkušnji, stoji na svojih nogah.

Če pa pogledamo v šumeča in gomazeča mesta, kjer srečujemo dandanes tako zelo čislani urbani način življenja, lahko vidimo, kako ljudje mnenjsko, pa tudi dejavnostno posnemajo drug drugega. Radi se prilagodijo – radi so večina. Zato pa ne stojijo na lastnih nogah. Zato se velikokrat obnašajo kot plastična masa.

To pa je velika težava demokracije. Današnje in prihodnje. Ko se praktično vsaka beseda, ki ni v skladu s pričakovani množice s privzetim mnenjem, razglasi za sovražni govor, pride do zelo hudega problema. Demokracija je potrebna samo tam, kjer se srečujejo različna stališča. Kjer ni pestrosti pogledov, je zgolj brez vsebinska procedura, to pa je njena karikatura. V komunističnih časih so mnenja zoževali s prepovedmi sovražnega tiska. Danes se nam vsiljuje koncept sovražnega govora. Jutri bodo jurišali na sovražne misli. Gre pa samo zato, da nekateri ne prenesejo mnenj, ki so drugačna od njihovih. Kdor do svojih stališč ni prišel sam in jih je le privzel, se seveda lahko čuti ogroženega – ker je, kjer je, zaradi komodnosti, karierizma ali koristoljubja. Dejansko je na slabšem kot pubertetnik, ki sicer ne ve, zakaj se upira, mu je pa jasno, da nasprotuje vsemu obstoječemu.

Zdi se mi, da je nekako tako: najprej o človeku odločajo drugi. Potem posameznik v najstniških letih poskuša o sebi in vsem okoli sebe odločati sam. To je kar običajna reakcija na otroško neboljnost. Nazadnje pa pride – ali pri nekaterih tudi ne pride – ugotovitev, da vsemu en sam človek le ne more ukazovati. Ker preprosto ne ve dovolj, da bi lahko bile njegove odločitve optimalno dobre za vsakogar, ki ga zadevajo. Nekateri se do takega sklepa nikoli ne prikopljejo. Menijo, da se mora vse ravnati po njihovi volji. Dejansko: samovolji. Utemeljitev poiščejo v razglašanju sebe za najbolj napredne ali pa pametne ... V zadnjem času bi kdo utegnil svojo težnjo po samovolji zaviti celo v trditev o lastni največji empatiji! Takšni ljudje tudi vsa mnenja, ki jim presedajo, preprosto ožigosa-jo za fašistična – da utišajo njihove nosilce. Za tem stoji preprosta logika: če se kdo ne strinja z nekom, ki trdi, da je antifašist, je jasno, da je oponent fašist. Pa seveda takšna poenostavitev ne drži, čeprav je bila v vrstah skrajne politične levice uporabljana že v 3. desetletju 20. stoletja.

Ljudje, ki dojemajo sleherno nestrinjanje s seboj kot grožnjo, ne potrebujejo sveta, ki jih presega. Dejansko ne sprejemajo niti misli na kar koli, kar jih presega. Ali bi jih lahko presevalo. Prav tako ničemur ne znajo služiti. Vse bi moralo služiti njim in biti le zaradi njih. Sami pa se čutijo sposobni poskrbeti za vse. A to lahko nare-

dijo le z uniformiranimi oziroma standardiziranimi dušami. One druge pa ostanejo ... kot kozjanski siromaki. Na lastnih nogah, a odrinjene in prezirane. Pa tudi prezrte. Po mojem mnenju tako ne gre: vsakdo naj ima možnost – ne samo pravico –, da se ravna po svojih najboljših mislih. Seveda pa naj s tem ne onemogoči drugih.

Nekje v teh koordinatah naj se iščejo tudi vodila za upravljanje države. Kjer vesla le leva ali desna stran, se čoln začne sukati v krogu. Če lahko poprimejo vsi, gre naprej. Tudi proti toku, če je treba. A poprijeti morajo zares, ne navidezno. Država ni veliki brat, ki članom družine daje žepnino, a jim vzame prostost razpolaganja s pridelanim ali prisluženim. Po drugi strani tudi ni le pes čuvaj, ki ljudi varuje samo navzven. A nekateri vseeno menijo, da bi človek za njenimi mejami moral zase vedno skrbeti sam, pri čemer pa bi mu bilo načeloma dovoljeno vse razen krvnih in premoženjskih deliktov. Šolanje, denimo, ne bi bilo obvezno. Edino pri vožnji po levi ali desni strani ceste ni čisto jasno, ali bi si smeli prizadevati za kak dogovor oziroma zakon. Tudi takšni koncepti so (bili) na sceni. Še ne tako dolgo nazaj, pred okoli 15 leti, smo lahko brali celo pozive t. i. mladoekonomistov, da naj umremo čim prej, da ne bomo nikomur v breme ... Kakor da je življenje ekonomistični račun oziroma kategorija in ne tisto, kar šele človeku omogoča vstop v vse.

Vprašanja, diskusija:

Naš ata je rekel, da ima vsak človek svoj prav, a nekateri imajo hudičevo čudnega.

Ja, saj to je nekako tako kot pri Orwellu: vsi so enaki, samo eni so bolj enaki kot drugi.

Naredili ste zelo lušno prisposodbo s fašisti, ki so tu in tam in jih je potrebno najti. Mene zanima, kaj menite kot strokovnjak – naj pa povem, da sva midva kolega, zgodovinarja – o učbenikih. Nekoč ste jih kritizirali, ko ste jih recenzirali. Ali lahko iz teh zgodovinskih učbenikov pomečete vse fašiste?

Ne.

Zakaj ne? Stroka bi morala to narediti.

Ne. Zato ne, ker so fašisti dejansko obstajali. In so bili nevarni. Mussolini je bil brez dvoma fašist. So stvari in pojavi, pred katerimi je treba svariti.

A govorimo v prisposodobah o stvareh, za katere ni potrebno, da so v vseh učbenikih, ker potem otroci nimajo nobenega zgodovinskega znanja, ker je v učbenikih preveč smeti, zgodovinskih smeti ...

Dokumenti šolske politike pisce učbenikov in recenzente zavezujejo. Recenzent lahko napiše sto in eno stvar, a je vezan z akti šolske politike. Dejansko ste lahko zelo veseli, če uspete doseči vključitev nekaj stavkov, ki držijo, v učbenik mimo teh papirjev. In mimo duhovne tetovaže iz preteklosti. Je pa stanje zelo težko – to si marsikdo komaj lahko predstavlja. Seveda je Mussoliniju treba povedati, kdo je bil in kaj je počel. To je predpisano oziroma utrjeno. Problem pa je, da se ne pove še kaj več. Nekako se še izve, da je bil proti Slovencem, sem ter tja celo piše, da so njegovi črnosrajčniki požigali in maltretirali ljudi ... Ne piše pa, za kaj so se ti fašisti zavzemali. Npr. da so bili rasisti. Ne piše, kakšni so bili njihovi koncepti. Pa tudi ne, zakaj so se njihovi koncepti pojavili in v določenih okoliščinah uveljavili. Tako to poglavje zgodovine težko postane svarilo. Treba je potem brati Borisa Pahorja, da se kaj zares razume.

Fotografije: Andrej Zore

Kaj je svoboda?

Antonov dom na Viču
Petek, 11. februar 2022

Gost: dr. Aleksander Zadel

Utrinke Trnovskega večera
si lahko ogledate na strani:
<https://vecer2022.trnovo.info>

Župnik Tone Kompare

Znani angleški zgodovinar Arnold Tolbi je poskusil opredeliti razvojne cikle posameznih civilizacij in prišel do naslednjega vrstnega reda: iz suženjstva do duhovne vere, od vere do poguma, od poguma do svobode, od svobode do izobilja, od izobilja do sebičnosti, od sebičnosti do apatije, od apatije do odvisnosti, od odvisnosti nazaj v suženjstvo. Nocoj bomo razmišljali, kakšno vlogo ima pri tem ciklusu ali procesu človekova svobodna volja. Bog je človeka ustvaril svobodnega. Žlahtni sok svobode mora prepajati vse njegovo dejanje in nehanje. Drugi vatikanski cerkveni zbor je v odloku *Cerkev v sedanjem svetu* poudaril: *Človekovo dostojanstvo zahteva, da se pri svojih dejanjih ravna po zavestnem in svobodnem odločanju*. To se pravi osebnostno, iz notranje pobude, iz notranjega nagiba, ne pa pod vplivom slepega notranjega gona ali zgolj pod pritiskom zunanje prisile.

Hvala vam, gospod Aleksander Zadel, da ste sprejeli vabilo in nam pripravil dragoceno razmišljanje! Izvolite, prosim!

Aleksander Zadel

Dober večer! Lepo pozdravljeni! Najlepša hvala za vabilo! Lepa hvala za to predstavitev, za ta uvod! Ob misli tega angleškega zgodovinarja bi rekel, da je težko tako zgoščeno povedati boljše. Pri drugi temi pa se lahko vključim z razlago. Moja strast je razlagati. Izjemno me zanima, zakaj se ljudje obnašamo, kot se obnašamo, zakaj razmišljamo, čustvujemo, govorimo tako, kot govorimo. In danes bom z vami delil teh nekaj razlag in se pogovarjal z vami. Takoj na začetku imam za vas nekaj vprašanj: Bi se raje počutili jutri dobro ali slabo? Gotovo dobro. To vprašanje postavljamo v klinični psihologiji takrat, ko nismo gotovi, ali imamo pred sabo osebo, ki je mentalno zdrava. Čim oseba odgovori, da bi se rada dobro počutila, vemo, da dobro kaže. Tako odgovori človek star tri, pet, deset, petdeset, sto let. Mi bi se radi v prihodnosti dobro počutili, kajne. Zakaj je to tako pomembno, bomo prišli do odgovora kasneje. Sedaj pa najprej še eno vprašanje: Bi vi kot starši, ki imate radi svoje otroke, ki čutite tudi odgovornost do njih, želeli da bi se tudi oni jutri dobro počutili:

- a) ker imajo srečo, da so okoliščine take, da se dobro počutijo;
- b) ker počnejo stvari, zaradi katerih se dobro počutijo ali ker jim vi pomagate, da se dobro počutijo?
Otroci nekaj naredijo zato, da se imajo dobro.

Kdaj pa vi rečete, da je bil dober dan: ko so bile stranke v redu, ko vas je partner pocrtal, ko je bilo vreme super ... ali pa ...?

- c) Torej vprašanje osebne svobode je zelo zelo vprašanje osebnega dožemanja odgovornosti, odgovornosti za dobro počutje.

Zakaj je dobro počutje tako pomembno?

Povejte, kaj vsi ljudje počnemo celo življenje? Spimo, jemo, dihamo ... Če bi dali vsa naša vedenja na skupni imenovalec, bi rekli, da ne počnemo nič drugega, kot da zadovoljujemo svoje potrebe. Mi smo energetski sistem, ki za delovanje potrebuje energijo. Biti moramo ravno prav predihani, siti, spočiti, predihani, odžejani ..., da smo v energetskem ravnovesju, da potem lahko kakovostno živimo. Kdaj pa so naše potrebe zadovoljene? Ko se dobro počutimo. Zdaj smo dobili odgovor, zakaj je dobro počutje tako pomembno. Ker je dobro počutje informacija, da so naše potrebe učinkovito zadovoljene. Beri: da smo kakovostno živi. Vsi želite biti kakovostno živi. Kakovostno živim. Živim, da kakovostno živim. Vprašanje, kaj je bistvo kakovostnega življenja, pa je malo bolj kompleksno, ampak bi vseeno na teh osnovah rad danes razvil svoje razmišljanje o svobodi. Najlažje je pomisliti na te potrebe: jesti, spati, dihati, imeti toplo, biti zdrav in tako naprej.

Imamo pa še neko drugo potrebo: to, da imamo mi sebe radi. To nam veliko pomeni. Pomembno je, da nas imajo tudi drugi radi. Da je ta potreba zadovoljena, moramo imeti sebe ravno prav radi, in prav je, da nas imajo tudi drugi ravno prav radi.

Pomembno je tudi, da imamo samospoštovanje. In zelo težko nam je, če nas nobeden ne spoštuje. Ob tem kar naenkrat ugotovimo, da je pomembno poleg biti sit, suh, naspan, spočit ... tudi to, da so zadovoljene tudi nekatere druge potrebe, ki pa jih lahko zadovoljimo zgolj v medosebnih odnosih. In tako se nam takoj postavi novo vprašanje: V kakšnih odnosih je dobro biti z drugimi ljudmi, če želimo z njimi učinkovito zadovoljevati za nas pomembne potrebe? Seveda v dobrih, in to zaradi sebe. Saj tudi sendvič ali večerjo jemo zaradi sebe, ne zaradi lačnih otrok v Afriki. Ko sem bil majhen, so mi rekli, da naj jem večerjo, ker so otroci v Afriki lačni. In zaradi koga ste izbrali natanko tega partnerja s katerim zdaj živite – zaradi njega ali zaradi sebe? Predstavljajte si, da partnerja vprašate na štiri oči:

»Ti, zakaj si si ti mene izbral?« In rečete: »Zaradi tebe, če ne bi te jaz, bi te ne izbral noben drug. Nekdo se je moral žrtvovati. Malo smo gledali s prijatelji, malo pozen sem pri svoji odločitvi in tako sem te izbral.« Se razume, da to ni res, ampak da ste zaradi sebe koga izbrali. Morda ste s to svojo izbiro koga izjemno osrečili in morda ga osrečujete še danes, lahko pa ne. Zaradi sebe torej počnemo stvari.

Vendar, ali človek, tak, kot je, lahko sam zase preživi v svetu? Nikakor ne. Torej človek potrebuje za svoje kakovostno preživetje tudi druge ljudi. Veliko lažje je preživeti z drugimi ljudmi kot sam. Tisti naši predniki, ki so imeli za življenje v skupnosti večje možnosti, so lažje živeli in preživeli, vzgojili svoje otroke, kot tisti, ki niso imeli potrebe po skupnosti.

Ali to pomeni, da smo ljudje bolj družbena ali bolj individualna bitja? Vsekakor družbena. Smo kreacija narave, ki za svoj kakovosten razvoj potrebuje druge ljudi.

Na podlagi teh ugotovitev lahko začnemo pogovor o svobodi. Želimo biti ljubljani, želimo si varnega počutja, biti sprejeti, razumljeni. Zato potrebujemo druge ljudi. Vprašanje je, v kakšnih odnosih naj bomo z ljudmi, da bi bile naše potrebe bolj kakovostno zadovoljene. Odgovor je seveda: v dobrih. In ko bomo naslednjič kričali, se jezili, se samo vprašajmo, kako bom v prihodnje s tem človekom zadovoljevali potrebe, če sedaj s kričanjem ogrožam najin odnos. Če ljubite sebe, ali drugega kot samega sebe, je to velika usmeritev. Ne pravim vam: svobodno izberite, da ljubite drugega. To je naša potreba. Če je naša potreba doživljati spošto-

vanje, razumevanje, sprejemanje, smo mi tisti, ki lahko za to kaj naredimo. Lahko se trudimo, pa ne pomagata, odvisno je tudi od tega, v kakšnem okolju to počnemo. Vse, kar delamo v življenju, je namenjeno temu, da bi se počutili dobro. Medosebni odnosi ogromno prispevajo k temu, kako se počutimo.

Ljudje imamo zavest. To pomeni, da smo bitje, ki se zaveda, da se zaveda. To prinaša zanimivo posledico. Lahko potujemo v času, se zavestno spominjamo, kaj je bilo, lahko razmišljamo, kaj bi bilo, če bi bilo. Lahko razmišljamo za nazaj in za naprej – za prihodnost.

Če smo Slovenci, razmišljamo o katastrofah. Pravega Slovenca prepoznaš tako, da ko ga vprašaš: »Ali ima službo?« odgovori: »Ja imam jo, a ne vem, kaj bo jutri.« »Kako pa zdravje?« »Zdravje kar dobro, a ta virus, ne bo se dobro končalo.« Pravi Slovenec vidi povsod katastrofo. A pomembnejša je odgovornost. Zgražanje in katastrofično občutje pa nima nobene zveze z odgovornostjo. To, da si predstavljam, kaj vse bo šlo v maloro, je le mučenje samega sebe. Naslednja reč je vprašanje svobode. Kaj pomeni svoboda s potrošniškim načinom razmišljanja? Je svoboda to, da delaš kar hočeš? To je po svoje res, a zavedati se je treba, da vsako dejanje

nosi posledice. Ene so prijetne, druge neprijetne, ene zelene druge ne. Tukaj trčimo ob našo temo. Ko se otrok rodi, spi, je, diha, pije, počiva ... Če mu kaj ni prav, če je utrujen, lačen ... joka, zahteva servis. Zdrav otrok protestira. Mi se odzovemo, ga pocrtamo, nahranimo ... Otrok že od vsega začetka obvlada progasto mišico – zadovoljevanje osnovnih bioloških potreb. Tudi govoriti se nauči sam. In kaj je tisto, česar se sam ne nauči? Da se obnaša kulturno. Da ko kaj rabi, da lepo vpraša. Tu ne gre za vprašanje svobode. Vzemimo še en primer. Videl sem, da so nekateri prinesli s seboj pecivo, da bi ga delili z drugimi. To je super, zdi se mi fino, da se lahko posladkam. Ampak, ali bom pri tem kaj gledal na druge, bom vzel en kos peciva ali pa kar celo škatlo in bom rekel, saj sem bil prvi tukaj? Kako želite, da bi se vaš otrok obnašal, svobodno ali v skladu s pravili? Seveda v skladu s pravili! Tu nima svoboda kaj iskati. Svoboda ni niti približno samo to, da delaš, kar hočeš.

Družbena pravila, ki jim rečemo kultura, so navodila za življenje, s katerimi povečamo verjetnost, da bomo dolgoročno v tej kulturi uspešno zadovoljevali svoje potrebe. Dobro se bomo razumeli z drugimi ljudmi, povezani bomo, razumeli se bomo, toplo nam bo pri srcu in živeli bomo kakovostno življenje.

Edini energetski sistem, če rečem tehnično, ki ga lahko neposredno nadziramo, smo mi sami. Poglejmo našo sedanjo tukajšnjo situacijo. Jaz vas ne morem nadzirati, lahko vas prosim za besedo, lahko vam dam besedo. Tukaj nas je 50 morda 60, jaz govorim največ, vi pa me svobodno poslušate. In ko vas jaz svobodno vprašam, vi svobodno spregovorite in ves čas se obnašamo v skladu z družbenimi pravili. Tako smo svobodni kljub nekim pravilom.

Svoboda, ki mene zares zanima, je svoboda znotraj dogovora, je to, kaj lahko naredim znotraj družbenega dogovora. Seveda bom prišel včasih navskriž z dogovorom, včasih mi ne bo všeč, kako se bomo dogovorili, včasih se bodo vkljub dogovoru nekateri obnašali po svoje in to ustvarja družbene napetosti, nezadovoljstvo, hkrati pa tudi neverjetne preboje v razmišljanju, napredek. To, kar nas moti, da hočemo popraviti, nekaj narediti drugače, da nam nekaj nam ni všeč, je lahko tudi gibalno napredka. Na nezadovoljstvo lah-

ko odgovorimo z revolucijo, lahko z evolucijo, lahko z diverzijo. To so različni načini, kako ljudje poskušamo svet spremeniti, prilagoditi.

Tu se nam postavlja zanimivo vprašanje: Ali verjamemo v altruizem? Altruizem pomeni, da nekaj narediš, ne da bi pričakoval nekaj v zameno. Je tak altruizem sploh možen? Če verjamete v duhovni svet, potem altruizem v tem smislu ni možen. Recimo, da naredim neko dobro delo tako, da v kuverto dam 50 evrov in jo vržem v nabiralnik neke družine, za katero vem, da ima težave, pri tem me nihče ne vidi, nihče za to ne ve in nič ne dobim v zameno. Na materialnem nivoju je to altruizem. A če verjamete tudi v nematerialni svet, potem pa altruizma ni, ker tisti trenutek, ko jaz materialno dam kuverto s 50 evri, to dejanje tako poboža moje srce, da dobim obilno plačilo za svoje dobro delo. In sem srečen, zadovoljen, notranje pomirjen. To je tisto ravnovesje, ki ga ima potem človek, ko dela materialno dobro, in sicer tako, da se duhovno umiri, se resonira s sabo, z univerzumom, z Bogom, z drugimi ljudmi, s partnerjem, z neko osebo, ki je na drugi strani sveta. Altruizma v resnici ni, ker vedno dobiš nekaj v zameno, vedno nastane neka posledica.

Ideja, da vse izhaja iz nas, da se nič ne zgodi zaradi drugih ljudi, je za mene osebno eno najlepših spoznanj življenja. Zaradi koga ste danes prišli na to srečanje? Zaradi sebe. Kaj mislite, zaradi koga sem jaz prišel? Samo zaradi sebe, niti zaradi vas, gospod župnik. Mi je pa zelo lepo in poboža moje srce, ker ste prišli sem zaradi sebe vi. Zelo poboža! In da zaradi sebe poslušate, zelo poboža moje srce. Zelo prijetno. To, vidite, je moja svoboda. Ni tako pomembno, če pride na srečanje eden ali če vas je 50. Lahko bi si govoril: Zaradi vas sem prišel iz Kopra, se vozil sem uro in 15 minut v dežju, v temi, vračal se bom domov ob 22. uri, z druge strani ceste pa sedaj gledajo televizijo, namesto da bi prišli na dobro predavanje, moje seveda. In se žalostil. Ne, jaz sem prišel sem zaradi sebe in sem hvaležen za vsakega, ki si je utrgal nekaj časa. In če razumem, da delam iz sebe, je svet zame čisto drugačen.

Ali hodim v službo cele dni, se vozim po Sloveniji, da služim denar zaradi tebe ali zaradi sebe? Seveda zaradi sebe, zaradi moje odgovornosti, ker se čutim odgovornega do ljudi. In ne morem reči svojemu otroku: »Ati hodi v službo cele dni, se vozi po Sloveniji, da služi denar zaradi tebe!« Saj hodim zaradi sebe, zaradi moje odgovornosti, čutim se odgovornega za tega otroka! To je moja odločitev, jaz sem ves čas svoboden.

Svoboda. Lahko se vprašam: Sem svobodno prišel sem? Odgovor: Ja, saj sem se svobodno zmenil za ob osmi uri. Če je tako, potem sem moral priti sem. Tu ni več svobode, da lahko ne bi prišel. V tem primeru bi nastale slabe posledice. Čakali bi name in potem bi morali pojesti vse tisto brez mene in se razočarani razšli. Vedno, ob vsakem našem dejanju sledijo posledice, zelene, ali pa nezaželene. Tako je tudi pomembno, ali sem se dobro pripravil na tole predavanje. Če sem se ali pa se nisem pripravil dobro, v vsakem primeru nastanejo posledice.

Preden govorimo o svobodi, je nujno treba uvesti besedo *odgovornost*. Razen če ostanemo pri definiciji, da je svoboda to, da lahko delaš, kar hočeš. Kar pomeni, da te posledice ne zanimajo. Slovar slovenskega knjižnega jezika (Fran) pravi, da je svoboda *stanje, ko človek lahko izbira, se odloča po lastni volji*. Ko človek ravna, presoja po svojem spoznanju, potrebah, in ne v skladu s splošnimi, zlasti moralnimi, pravili. Definicijo svobode SSKJ opiše brez upoštevanja pravil. Ko to berem kot psiholog, me je groza. Koliko tisoč let je človek rabil, da se lahko počuti varnega! Da se npr. ženske varne počutite hoditi po Ljubljani. Da se nekdo po svoji svobodni volji ne vzame tisto, kar mu paše. Ker se mu ravno zdaj tako zdi ... Tu je na

mestu najprej neko drugo vprašanje, ne vprašanje svobode. To je vprašanje, kako smo se zmenili, dogovorili, kako se bomo obnašali, kako igro bomo igrali, po katerih pravilih se bomo pogovarjali ... In znotraj teh pravil je doma svoboda. In tedaj se vprašamo, kakšne bodo posledice naših izbir. In če so posledice za vse dobre, dobre zame in tudi za vas, je čista zmaga. Če pa so posledice dobre zame, slabe pa za vas, tu na dolgi rok ne bo sreče in zadovoljstva.

Takemu slabemu odnosu do odgovornosti in do razumevanja svobode sledijo pritiski, prisila, grožnje, moledovanje, izsiljevanje. Veste, kako komunicirajo v tej svobodi partnerji, ki so že 10, 20 let skupaj. Zvečer sedita in gledata televizijo. On pravi: »Kako je bilo včasih lepo, ko sva se naslonila drug na drugega, kako je bilo včasih lepo, ko sva se crtala in si to pokazala.« In ko ju psiholog vpraša, zakaj se ne, ona reče: »Saj se on noče!« In ko dalje vpraša: »Kako veste, da se noče?« ona odgovori: »A sprašujem naj ga ali kaj? Ali moram po 20 letih fehtati, ali me ne pozna, kaj mi paše?! Ali naj mu rečem?« In psiholog: »Ja, mogoče da, pa boste videli, kaj se bo zgodilo.« In ona: »Že vem, kaj se bo zgodilo!« In potem gre ta dialog naprej: »Jaz bi se naslonila na njega, samo potem bo on to čisto narobe razumel.« On pa: »Saj jaz bi jo pobožal, samo potem jo bo začela boleti glava ...« Potem ta dialog teče v nedogled, kako bi bilo, kako ne bi bilo, zakaj ona, zakaj naj jaz. In potem ne rečeta več niti besede, samo nos je daljši na eni in drugi strani. Veste, kako se ta dialog potem konča? Eden reče: »Ti, a greva spat?« In drugi: »Pa pojdiva.« In še en dan ni bilo nič.

Tu je vprašanje, ali čakam, da bo drugi nekaj naredil zame ali pa jaz. Saj ni treba vsak dan, ampak vsake toliko, ko poskusimo stopiti do drugega in izvedeti za njegove potrebe. A ni nujno, da se v vsem strinjamo, ni nujno, da se razumemo. Važno je, da živimo tako, da življenje ne teče mimo nas. Ne moremo pa s svojimi mislimi kontrolirati drugega človeka. To se ne izide.

Življenje v družbi je vse bolj kompleksno. In ta kompleksnost prinaša to, da nam družba ogromno daje, a hkrati tudi ogromno od nas zahteva. Ni take družbe, ki daje in nič ne zahteva. Potrošništvo poskuša sicer vzbujati videz, da je vse na razpolago in da ni

treba zato skoraj nič dati. Tisto, kar mene zanima, je, ali je možno znotraj tržnih pogojev družbe sprejeti nove načine vedenja.

Poglejte, pred 11. septembrom 2001 je bilo pravil pri letalskih poletih veliko manj kot danes. Sedaj še vedno lahko potujem, imam enako svobodo kot takrat, a sedaj se pričakuje drugačno obnašanje od mene kot pred znanim terorističnim napadom v New Yorku. Priti je treba eno uro in pol pred poletom, ne tako kot včasih, ko si prišel tik pred poletom. A sem tudi danes še vedno svoboden, lahko potujem z letalom, samo na drugačen način. Danes se nekateri ljudje neverjetno nesvobodni počutijo, če morajo nositi masko. Ampak treba je imeti masko, treba je imeti PCT itn. A nekateri mislijo, da jim je s tem odvzet velik del svobode. In vsak na svoj način protestirajo. Kaj je družbeni dogovor? Družbeni dogovor v tem trenutku je, da v zaprtih prostorih nosimo maske. Meje so jasne, v zaprtih prostorih se nosijo maske. Sedaj sicer ne nosim maske, da bi me laže slišali. A če pride inšpektor, bom plačal kazen, ker sem v prekršku. Mirno bom plačal tisto kazen, ki sem si jo zaslužil, ker ne delam prav. In s tem živim. Tako kot če se peljem iz Ljubljane v Koper in grem mimo Razdrtega 150 km/h. V tej naši kompleksni družbi, kjer je vse več pravil, se prav zaradi teh pravil veliko ljudi počuti izrazito nesvobodnih. Nekateri pa, ki razumejo, zakaj so pravila in se v skladu s temi pravili obnašajo, jim ni nič hudo. In ne morejo razumeti, zakaj je treba v nedeljo zjutraj mimo bolnice ali pa mimo šole, vrtca voziti 30 km/h. Morda bi moral kdo s krampom odkopati oni znak o omejitvi in ga v ponedeljek zjutraj spet postaviti na svoje mesto. Vse je odvisno od tega, ali mislimo, da nas tisti znak omejuje ali da nas osvobaja. Na tem mestu je vprašanje, ali mi slovenska družba omogoča, da sem zdrav, da bom imel dostopno zdravstvo z nekimi pravili, ki so potrebna za to, da dobim določene dobrine.

Naslednji primer. Za svoje otroke si želite, da bi se počutili v šoli dobro. In tudi tam morajo sprejeti določena pravila in starši naj ne rešujejo stvari, ki jih lahko rešijo otroci sami. Prav tako ni treba, da rešuje vprašanja odnosov v šoli televizija ali časopisi. Problemov prav tako ne rešujemo tako, da ustvarjamo vedno nova pravila. Predvsem ne, če so ta neživljenjska.

Ko se pojavi množica pravil, se ne čutimo svobodne, smo frustrirani, ker nismo svobodni. A če pridete svobodno zadnjo minuto na avion, tvegate, da prinesejo nanj bombo. Zato je treba kontrolirati potnike. Potem pa seveda ni toliko svobode. In nekateri godrnjajo: »A zdaj nam bodo pa še to svobodo omejevali!« Tu je na mestu vprašanje, kakšno svobodo hočemo. Bistvo svobode je sprejemanje odgovornosti za posledice. In kaj pomeni sprejeti odgovornost za posledice? Da sprejemam posledice svojih dejanj, izbir, odločitev. Ko narediš nekaj narobe je prva naloga v naši kulturi, da se opravičiš. To je samo vljudnost, to še ni odgovornost. Odgovornost je, da narediš še drugo stvar. Da nosiš posledice, da tega ne ponoviš, da spremeniš svoje vedenje. Da prideš naproti svojim bližnjim. Da znaš reči: »Aleksander, zadnjič sem te užalil. Kako si pa želiš, da se obnašam naslednjič?«

Pred kratkim sem delal z enim gospodom, ki je 38 let star, umrla mu je 32-letna žena v 8. mesecu nosečnosti. On ne vidi smisla več v tem življenju, silno ga boli ... Ne more razumeti, kako se mu je lahko kaj takega zgodilo. Ampak to je življenje. Saj ob rojstvu nismo dobili vaučerja in garancije, kjer bi pisalo, kako in koliko časa bomo živeli. Ta gospod mi reče, ko mu to pojasnim: »Ampak, Aleksander, vseeno boli.« In mu odgovorim: »Si predstavljate, da ne bi? Boli, boli. In to ravno toliko, kolikor ste ljubili to žensko. In ne more ne bolj ne manj boleti. Boli natanko toliko, kot ste ljubili to osebo.«

In tu, ob takih prilikah, je svoboda za človeka v tem, da izbere, ali bo šel skozi angelska vrata, ali ne.

Imam dobrega znanca, ki se je odločil, da v življenju ne bo imel otrok, ker jih noče roditi v ta svet. Njegova izbira. In nekega dne sem ga videl srečnega, ko je nekaj dobrega pojedel, ko je bil v dobri družbi. Kljub temu da pravi, da je svet črn, grd, hudoben ... Potem pa je imela njegova gospa otroka z drugim moškim. In on je bil ob tem otroku tako vesel, kar žarel je, kot še nikoli v življenju. To je bilo nekaj neverjetnega. To nam pove, da imamo otroke zaradi sebe. Ne zaradi njih, zaradi sebe. To je svoboda življenja.

Še zadnji primer. Svoboda in posledice. Bliža se čas večerje. Otroka zanima, kaj boste jedli, in odločili ste se, da bo zelje z ocvirki. Otrok seveda ne bo rekel, ker da mu to ni všeč, in potem bo slišal, kako je to zdravo, da mora jesti vsaj malo, da se mora naučiti ... Otrok pride najlažje skozi, če reče, da ni lačen. Starši ga prepričujejo, da naj je, ker sicer, ne bo smel gledati televizije. Otrok pa še vedno vztraja, da ne bo jedel, ker da ni lačen. Zato starši pojejo sami, pripravijo. Ko se ura bliža osmi, je treba umiti zobke, pa obleči pižamico in počivat, spat. Tedaj pa pravi otrok, da je lačen. Zdaj je nenadoma postal zelo lačen. Seveda je v sebi prišel do tega, da ne bo jedel, ker je vedel za posledico. Namesto zelja in cmokov bo jedel čokolešnik, nutelo, skratka nekaj, kar se je za večerjo. Vsi normalni ljudje to jedo, le njegov oče ne, ki si je izmislil ocvirke in zelje ... On se je torej svobodno odločil in ni jedel. Temu sledi posledica. Če ne ješ večerje, si lačen. Ko to razumeš, potem se svobodno odločaš in to je lepota svobode! Da se odločiš, da ne boš jedel ocvirkov in da veš, da boš potem lačen.

Ste videli tisti, ki imate otroke, v očeh tisti žar, ko gredo proti nam, žrtvujejo svoje blagostanje, svoje dobro počutje, samo zaradi tega, da imajo prav. In tako odraščajo. Mislim, da bi takrat morali biti starši na takega otroka ponosni. Kolikokrat kot starši zamudimo to priložnost s tem, da jim potem damo tisto, kar hočejo jesti, pa jim potem peremo možgane: »Vidiš, zdaj pa ješ, a to ni zdravo ...«

In otrok si misli: »Še pes, ko je, ga pustimo na miru. Ne vem, kako bom jaz zrasel v tej družini.« In ima prav, saj mu ne damo priložnosti, da bi zrasel v zrelo, samostojno, odgovorno osebo. Ker zrelost, samostojnost in odgovornost včasih pomeni tudi bolečino. Včasih pomeni tudi narediti nekaj v skladu s svojim prepričanjem in nositi za to posledice. Biti odgovoren za posledice. In šele takrat, ko znamo to živeti, potem lahko začnemo razmišljati o tej izjemno ambiciozni ideji, da bi živeli svobodno. Ni svobode brez

ttega, da vikorporiraš v svoje življenje tudi bolečino in trpljenje, da ju sprejmeš in celo objameš, ko prideta.

Ne vem, če mi je v tej uri uspelo približati svoj pogled na svobodo. Da to ni blagostanje, ne to, da delaš, kar hočeš, ampak da je tudi sprejemanje bolečine, trpljenja, ki so posledica mojih svobodnih izbir. Da mi šele to omogoča reči, da sem svoboden človek. Tako si Aleksander Zadel predstavlja svobodo. Hvala, ker ste potrpeživi z mano. Zdaj so na vrsti piškoti, potem pa verjetno še malo pogovora. Hvala lepa!

Župnik Tone

Če ste pripravili kakšno vprašanje, se v čem niste strinjali z g. Aleksandrom, če imate pohvalo, to naredite.

Poslušalec 1

Najprej hvala za predavanje, za praktično predstavitev, da ste tako pripovedovali, da smo se vmes še fajn nasmejali. Zdaj me pa zanima vaše mnenje o okviru, ki ga ima družba, o nenapisanih pravilih. Recimo o nošenju mask v zaprtih prostorih. Kako interpretirati ta predpis, za katerega se nismo dogovorili. A imamo vendar neko slabo vest, če ga kršimo. Kot če gremo čez cesto, kjer ni prehoda, ali pa če zapeljemo skozi rdečo luč ob štirih zjutraj, ko 20 km ni nobenega avtomobila. Kako to interpretirati? Tudi nošenje mask je lep primer. Kdor nima maske, imam zato lahko slabo vest. Ali sem zato svoboden ali nisem svoboden? Zanima me vaš pogled.

Aleksander Zadel

Pri rdeči luči sem precej previden, tudi če je 4 zjutraj in 20 km ni nobenega ... Posledice so lahko strašljive, saj lahko tudi ob 4. zjutraj kdo izskočil iz te teme in se znajde ravno takrat tam, kjer sem jaz. Tukaj se ne bi šalil. Odločitev, da počakam, mi daje notranji mir. Ko je bilo zunaj zahtevano nositi maske na prostem in je bilo prepovedano tudi iti iz občine v občino, sem šel do Izole peš proti Kopru, sem čisto zavestno snel masko. Nikjer ni bilo nobenega in se mi ni zdelo, da počnem kaj groznega. Temu jaz rečem zdrava pamet. Zdaj pa k vprašanju o dogovoru. Če bi se v Sloveniji poskušali zmeniti, ali bomo nosili maske v zaprtih prostorih ali ne, bi leta 2035 ugotovili, da se o tem ne strinjamo. In zato ima-

mo neke poslance, ki jim rečemo, da naj se zmenijo namesto nas in postavijo neka pravila igre. To so zakoni, odloki, podzakonski akti, ustava. Pravimo, da imamo ustavo. A se nisem jaz zmenil, kakšna naj bo, ampak so se zmenili neki drugi ljudje, tudi v mojem imenu. Ali se jaz počutim, da je to tako ali ne, je stvar moje zavesti in moje izbire. V tako kompleksni družbi, kot je moderna zahodna družba, ne gre drugače. Ko gre za eno vas, pleme, za 20, 30, 70 ljudi, se moj glas bolj sliši in šteje. Tudi danes šteje, morda ne tako jasno, ko volim nekoga, ki upravlja in odloča namesto mene. Ampak to je zaradi velikosti. Poglejte, 270-milijonska država, kot so ZDA ali Evropska unija, se ne morejo dogovoriti, kakšne vtičnice bomo imeli: v Italiji imajo ene vrste, mi imamo drugačne ... V Evropski uniji smo se dogovorili, da ne bomo imeli več zimskega in poletnega časa. Smo se dogovorili. Samo potem se je bilo potrebno odločiti, ali bo ostal zimski ali poletni. In še vedno imamo oba, ker se ne moremo dogovoriti. Že pri tako majhnih odločitvah se pokaže, da se je težko odločiti. Včasih je ta sistem za posameznika izredno boleč. Kot psiholog sočustvujem s starši, ki mislijo, da je vse narobe, če se mora njihov otrok testirati, ko

gre v šolo. A ko strokovnjaki tako določijo, ko vlada (katerakoli) določi in postavi to pravilo, potem se testiramo. In če me kot psihologa vprašate, ali bodo otroci doživeli travmo, ker se testirajo, vam povem, da ne bodo. Bodo pa doživeli travmo, če bodo starši delali probleme iz tega.

Ni pa enoznačnega odgovora na vaše vprašanje. Zato je bil moj odgovor tako dolg, saj je težko reči, kaj je prav, kaj ni in kako naj se najdemo, ko ni po naše. Velika razlika je med *sprijazniti se* in *sprejeti*. Ko sprejmemo eno stvar, ostajamo aktivni. Ko se sprijaznim z njo, ostajamo pasivni. Torej, sprejemem, da nosim maske, ampak ob tem aktivno razmišljam. Zato se odločim: tukaj ja, tukaj ne, po zdravi pameti. Če se sprijaznim, pozabim masko dati dol, ko jem ... To je sprijaznjenje. Kakovost življenja nam dramatično upade, pri sprejemnju pa ohranim aktivno vlogo.

Valentin Bajuk

Ob vprašanju SVOBODE in NESVOBODE pridemo do vprašanja morale: kaj je prav in kaj ni. Meje svobode določa vsakokratna morala, ki za nas kristjane prihaja od Boga, za nekoga drugega je to družbeni dogovor. Torej imamo meje. Ni pa vse, kar je v nekem trenutku družbeni dogovor, tudi tisto, kar je prav, kar je moralno in kar postavlja meje te svobode. Poznamo primer nacistične Nemčije, ki je bila skrajno legalna družba, po zakonih je bilo mar-

sikaj nemoralnega prav. Istočasno pa je bila to izredno nepravilna družba, kjer so se dogajala grozodejstva v imenu zakona, za katera upamo, da se ne bodo več dogajala. Torej je odgovor na vprašanje, kje so meje, težko postaviti oz. enačiti s tem, kar je vsakokratni družbeni dogovor. Klasična definicija svobode je bila oz. je, da je svoboda sposobnost človeka, da se odloči za to, kar je prav in pusti ob strani tisto, kar je narobe. Vas pa kot psihologa sprašujem, kakšni so psihološki mehanizmi vzgoje tega občutka za prav in narobe, ki nam potem omogočajo pravilno živeti to svobodo?

Aleksander Zadel

Hvala tako za komentar kot za vprašanje. Stranpoti družbenega dogovora so znane in vi ste dovolj plastično omenili eno od njih. Če odmislimo človeka in moralo, si lahko postavimo vprašanje: Kaj je boljše, da gazela v savani uteče levu ali da lev ulovi gazelo? Kaj je bolj prav? Morale med medvedmi in ribami ni, ker ta zahteva zavest, zahteva presojo med tem, kar je dobro in kar je slabo. Mi se lahko zatečemo k Bogu in ga vprašamo, kaj je dobro in kaj je slabo, poslušamo notranji glas in beremo božje zapovedi. Tako vemo, kdaj grešimo, kdaj ne. Naša svobodna izbira je, da izberemo v skladu z božjo zapovedjo. Ali je božja zapoved ali je človeški dogovor, obakrat je okvir. Kaj povezuje božjo zapoved in človeški dogovor? Odgovornost. Obakrat nastanejo posledice. In potem imamo interpretacije. Kaj pomeni v bibliji: oko za oko, zob za zob? Kaj pomeni: nastavi še drugo lice? Kaj pomeni: žrtvuj svojega sina? V samem uvodu smo slišali: človek je bil ustvarjen od Boga kot svobodno bitje: lahko delaš, kar hočeš, samo ne jej od tega drevesa. To drevo ni kjerkoli, je v rajju, kjer je vse prav, samo nekaj je narobe. Tam je drevo spoznanja, s katerega ne smeš jesti, čeprav je sredi raja. To se vse sprašuje psiholog. Torej, naj jem ali naj ne jem? Kaj meni pomaga v življenju, ko pridejo ljudje s težavami: da imam v sebi spoznanje ali da imam vero? H kakšnemu psihologu bi raje prišli, če vam je sedaj umrl otrok ali vam umira? Ne vem, to vi veste. Lahko greste k takemu, ki ima občutek, da nekaj ve, k B, lahko pa greste tudi k A. Lahko greste k tistemu, ki vas bo držal za roko .... To je vaša svoboda. Posledice bodo po vsej verjetnosti različne. In znati živeti s temi posledicami in nositi odgovornost je velika umetnost življenja. Ja, Bog je naredil človeka svobodnega. Tako dojenčka kot Kristusa, kot Judeža, človeka, ki gre lahko med naciste ali kam drugam. Vsak je deležen posledic svojih dejanj. Kristus je utrpel ene posledice, Judež druge, Peter tretje, Jakob četrte, Marija šeste. Bog, ki nas ljubi, nam je dal moralne nauke.

Župnik Tone

Ima še kdo, kakšen pritisk?

Mitja Kregar

Hvala za dobro predavanje. Me pa zanima, kaj menite glede razkola v slovenski družbi. Vi na Primorskem veste še bolj, kaj pomeni to, da se sedaj obmetavajo s fašisti. Kje je tu meja svobode? Kdo je svoboden: so to liberalci, so to konzervativci? Kakšno je vaše mnenje?

Aleksander Zadel

Do sedaj sem razlagal kot psiholog. Bom kar s tem nadaljeval. Kot psiholog kakega posebnega razkola v slovenski družbi ne vidim. Vidim pa ljudi, ki si za ta razkol prizadevajo, ki jim razkol ustreza. Kot psiholog sem spoznal vse sorte ljudi. Še nikoli v moji 30-letni praksi se ni na moj stol usedel človek, ki bi imel neposredno izkušnjo voj-

nih grozot. In v svojih 30-tih letih strokovnega dela še nisem prišel na noben sestanek, kjer bi mi rekli: »Tvoj oče je bil bel, rdeč ...« in da bi bilo od tega odvisno to, kako in kaj smo se pogovarjali naprej. Tisti, ki spodbuja razpravo o razkolu v slovenski družbi, ima nek interes.

Kakšen je ta interes, ne vem. Jaz tega sovraštva, o katerem se govori, ne vidim. Ne vidim tudi tega, da bi se ljudje tako zelo delili. Saj tudi gospod župnik, ki me je poklical, mi ni rekel: »Aleksander, ali si veren? Ali je bil tvoj oče partizan ali je bil domobranec?« In bi potem rekel: okej, lahko prideš. So me samo vprašali, če imam čas, če bi prišel predavat o svobodi. In sem ste prišli ljudje, ki ste me objeli s svojo prisotnostjo. In jaz vas objemam s svojim razmišljanjem. Tako jaz vidim slovenski narod, pa nič drugače. Vem, da so se dogajale grozote. Prej, potem in vmes. A to, kdo je za koga navijal, me ne zanima. Če ste dobri ljudje, je super, če niste, se vas bom izogibal in to je vse. Zelo mi je bilo zanimivo, ko sta pokojni nadškof in metropolit Alojzij Šuštar in Milan Kučan sklenila spravo. Potem je bila spravna maša, a so nekateri rekli, da ni bilo iskreno. Nekdo rabi ta razkol. A ljudje živijo! Se ne sovražijo. Se ne prerekajo. A ko vklopijo kamere, je vse narobe. Tudi oni, ki jih vklopijo, vedo, koga poklicati, da pove to in to. Tudi sam imam to izkušnjo s televizijo. Rečejo mi: »Aleksander, to in to se je zgodilo. Rabimo nekoga, da bi to pokomentiral.« Pa sem jim rekel: »Saj na vaši televiziji nočete slišati mojega komentarja.« »Aja, smo mislili.« In zato se izogibam temu, da bi bil orodje razdora, da bi bil nekdo, ki pove, da ima eden prav, drugi narobe. Jaz lahko samo razložim. Če sprejmete moje mnenje, dobro, če ne, pa ne. Hvaležen sem, da me poslušate. Ali ima kdo vijoličast ali zelen dres, se mi ne zdi pomembno.

Župnik Tone

Če ni več drugih vprašanj, bi pa jaz postavil eno. Morda smo v tem predavanju štartali z nekim okvirjem, na katerega smo že od otroštva vajeni. Kajti, vsi sistemi v družbi želijo postaviti pravila, človekovega življenja pa ni mogoče stlačiti v pravila. Danes ob osmih se je rodil fantek, tehtal 3750 gramov, 55 cm dolg, glavica velika 55 cm. Ko sem dobil sporočilo od očka, sem molil za tega otroka in sem rekel: Ljubi Bog, zakaj si ga na ta svet poslal? Ali bo temu otroku zdaj vrtec pa šola pa služba pa občina pa državni zbor pa Evropska unija pa ne vem kdo še določil predpise, kako se mora obnašati, ali bo ta otrok Tebe poslušal, Tebe začutil, Tebe zaznal, zakaj si ga poslal in bo to svojo karizmo uresničil. In to kljub temu da bo naletel na ovire. Že v šoli ga bodo stlačili v določen okvir. Kako naj se človek posameznik, ki ima v sebi neko poklicanost, znajde? Vprašanje je, ali bo imel toliko sreče, da bo našel mentorja, ki bo opazil njegovo posebnost, obdarovanost, da bo to uresničil, da mu te karizme ne bo življenja zamorilo. Kajti, če se bo to zgodilo, zaradi tega bo cel svet oškodovan, prizadet. Bog je namreč neizčrpno poln kombinacij in človeka uporablja, da bi to božje življenje človek uresničil. Izkušnje kažejo, da so imeli nekateri srečo, da so našli nekoga, ki je opazil njihovo po-

sebnost in veličino in jim pomagal, da so to zaživel. Mi pa velikokrat uokvirjamo največje genije, da se ne morejo uresničiti. Kako oblikovati tak okvir, da bi posamezniku pomagali ali pa mu vsaj dovolili uresničiti samega sebe, da ne bi bil neobdobje?

Aleksander Zadel

Otrok bo sprejel učitelja, ko bo na to pripravljen. Ni vprašanje učitelj, ampak otrok. Učitelj pride, ko je človek pripravljen, niti eno minuto prej. Torej ni vprašanje, ali bo ta otrok dobil učitelja, mentorja, vprašanje je, ali bo ta otrok kdaj pripravljen na učitelja in mentorja. In mu želimo, da bi bil pripravljen, da bi sprejel učitelja. Vi ste moji učitelji. Tudi tisti, ki se z mano ne strinjate. Pogosto želimo, da bi bilo otroku, ki ga imamo radi, v življenju z rožicami poslano. Vendar moramo vedeti, da človek razvije samozavest, občutek lastne vrednosti, pozitivno samopodobo, ko naredi nekaj, kar je težko, zahtevno in na koncu reče »yesss«. Ne takrat, ko dela trivialne, enostavne, preproste stvari.

Torej, kaj bomo privoščili temu otroku v življenju? Če smo moderni starši, da bi bilo vse lepo, vse prav, da bi prišel mentor, da bi prepoznal njegovo veličino ... A otrok bo rekel: »To me ne zanima!« Ali ste že bili kdaj v vlogi učitelja svojim otrokom? Ko ste prepričani, da vse veste, da vam je vse jasno, on pa vas ne poslušal. Ko ni pripravljen na učitelja. Ampak šele tisti trenutek, ko človek dobi – dovolite mi to besedno zvezo – »dve okoli kepe«, je morda pripravljen na kakšnega učitelja. Dokler je človek prepričan, da ima neko poslanstvo, da mu je vse jasno, da vse ve, do takrat učitelj nima kaj iskati okrog njega. Jaz mislim, da je genialnost enega posameznika veliko bolj odvisna od njegove pripravljenosti sprejeti učitelja kot od učitelja, ki je na razpolago. Naj zaključim odgovor na vprašanje. Ne želim vam toliko dobrih učiteljev, ampak bolj to, da bi jih prepoznali, ko pridejo mimo. In da bi izkoristili njihovo modrost. In ko bomo tako gledali na življenje, bomo ugotovili, da je okrog nas ogromno učiteljev. Samo prepoznati jih je treba. Tako vam ne želim lepega večera, pač pa vam privoščim, da si takega naredite! Srečno!

Župnik Tone

Gospod Aleksander, čisto vse še ni končano. Moram najprej izreči zahvalo vsem gospem, ki ste se zelo potrudile in prinesle prigrizke, pecivo, pijačo. Tudi gospodom se zahvaljujem. Še posebej pa vam, g. predavatelj, da ste med nas prišli iz daljnega Kopra. Sem vesel, da smo ta *Trnovski večer* tudi spravili pod streho. V doglednem času bo izšel časopis, v katerem bosta skupaj lanski in letošnji *Trnovski večer*. In obljubim, da boste tudi ta časopis vsi lahko prejeli in brali. Hvala lepa, gospod Aleksander. In vsem hvala za obisk. Prihodnje leto pa bo v tem času *Trnovski večer*, ki ga bo oblikoval gospod Jože Možina.

Besedilo je uredil in lektoriral Jože Kurinčič.

Fotografije: Uroš Pust